

„ХИМНА СВЕТОМ САВИ“ У ПРОШЛОСТИ И ДАНАС

*„Ускликнимо с љубављу Светицима Сави
Српске цркве врховној светицијској глави“ —*
Та се дивна пјесма, коју свако воли,
Ори данас свуда — у дому, у школи,
у Божијем храму, у селу, у граду,
Где год има Срба свуд ту пјесму знаду.
Праједови наши ту су пјесму знали,
Ћедови је наши побожно појали;
А сада је опет оци наши поју,
Па су научили и нас, дјецу своју,
Те сад Српчад пуна побожног весеља
Пјева свету пјесму свога светитеља...(1)

Враћањем прославе дана Св. Саве Српског у школе, све више ће се овај свечани празник највећег српског (про)светитеља, ђачког патрона и знаменитог духовног вожда целокупне српске историје и културе, прослављати уз певање *Химне Светом Сави* („Ускликнимо с љубављу светитељу Сави!“). Наша деца и омладина, садашња и будућа, певајући ову свечану химну, постављаће нам питања, која смо наследили из прошлости, а која гласе: како је настала *Химна Светом Сави*? ко и када ју је написао? од када се она пева на дан Св. Саве у Српској православној цркви? Речју, шта се све зна о овој најсвечанијој песми којом су у прошлости увек започињале и свршавале чувене српске Светосавске беседе.

Пред нама је, дакле, један несвакидашњи задатак; одговорити на основу докумената са којима располажемо, на наведена питања, па и на многа друга која из њих произилазе. И пре него што започнемо

1) Мара МАРКОВИЋ (1870—1908), *Светосавска пјесма*, Невен 1898/99, 10, 151.
Потпис: тета Мара. (Исти текст песме објављен је и у зборнику Уроша Џонића „Свети Сава у народним и уметничким песмама, Београд 1935.)

овај разговор о историјату *Химне Светом Сави* упознајмо се и са неким другим свечаним песмама које су се п е в а л е на свечани дан Св. Саве у Српској цркви и школи у XIX веку, да би тако одговорили и на питање — колико се пригодних нелитургијских песама певало у прошлости на овај свечани дан у нашој ближој и даљој прошлости.

Поред литургијских, црквених песама, посвећених Св. Сави, које певају калуђери, свештеници, ђакони и појци на дан највећег српског светитеља, у прошлости су се певале и пригодне свечане песме посвећене изузетном свечаном празнику српске културе и духовности — дану Светога Саве. Оне су се певале у школи и у цркви углавном уместо тзв. „причастног“ или после завршене литургије када се отпочињала Светосавска беседа. Од тих свечаних п е в а н и х песама у част Св. Саве до наших дана сачувале су се текстовно и нотно записане само неке песме које ћемо овде споменути. Најстарија, по постанку, текстовно и нотно сачувана пригодна песма Св. Сави, коју и данас знају и певају ђаци, омладина, родитељи, грађани и сељаци, односно сав српски (на)род јесте управо *Светосавска химна* („Ускликнимо с љубављу светитељу Сави!“) којој је и посвећен овај рад. Осим ње, текстовно и нотно сачуване су још и ове свечане песме које су се певале 14/27. јануара, на дан (смрти) Св. Саве првог српског учитеља, просветитеља и архиепископа-светитеља:

1) *ПОЈ, СРБЕ, ПОЈ*, свечана песма која се први пут певала у крагујевачкој гимназији 1838. године, а текст и напев саставио је професор и песник Вукашин РАДИШИЋ (1810—1843)(2). И док је у то време потоња *Светосавска химна* представљала само локалну „војвођанску“ пригодну песму Св. Сави, дотле је песма В. Радишића појана као „србијанска, шумадијска“ пригодна песма највећем српском светитељу. Осим „војвођанске“ и „србијанско-шумадијске“ песме Св. Сави, половином XIX века појавила се и „црногорска“ свечана песма српском школском патрону.

2) Ради се о песми *НА ДАН СВ. САВЕ СРПСКОГ*, коју је певао црногорски свештеник и песник Јован СУНДЕЧИЋ (1825—1900), а компоновао мало познати далматински композитор Ј. Шалгети(3). Песма је написана 1853. године да је певају деца и омладина о Св. Сави. Тако су половином XIX века, када су се појавиле Светосавске беседе као посебни облик прослављања Светог Саве и његовог свечаног дана, Срби у ужој Србији имали своју песму у част Св. Саве,

2) О историјату ове песме види чланак (Ђ. Перић) „Пој, Србе, пој“, Гласник СПЦ, 1975, 12, 230-231.

3) О историјату ове песме види чланак (Ђ. Перић) „На дан Светој Саве српској“, Гласник СПЦ, 1978, 8, 201-206.

коју су њихова деца певала, Срби у Војводини, Босни и Лици своју, а Срби у Црној Гори и Црногорци — своју. Природном популарношћу, од тих трију пригодних песама, које су прве написане, да се певају на дан Св. Саве, песма „Ускликнимо с љубављу светитељу Сави!“ најбоље је примљена и она се већ од 1890. године, или коју годину раније, помиње изричито као — *Химна Светом Сави*, којом су се једино могле отворити свечане Светосавске беседе (академије у част Св. Сави) и која је једино могла да се пева у цркви на дан Св. Саве уместо „причасног“ као света песма међу осталим литургијским светим песмама. Преостале две пригодне песме Св. Саве, Радишићева и Сундечићева, могле су се певати у школи, међу децом и омладином, на Светосавским беседама као и још неке песме које ћемо поменути, а које су на тим беседама и настале. Од тих песама, које су сачувале текст и мелодију и певале су се на дан Св. Саве — поменимо још три следеће: прва је песма *НА СВЕТОГ САВУ*, коју је написао 1868. године песник Сима ПОПОВИЋ (1844—1931), а компоновао Вацлав Хорејшек. Песма је изведена на Светосавској беседи у Земуну 1868. године(4). Другу песму са насловом *СВЕТИ САВА* написао је књижевник Никола КАШИКОВИЋ (1861—1927) а компоновао Славко Зорић; песма је написана 1884. године(5). Осим ових песама, које су *компоноване*, треба додати и једну, новију, насталу између два рата, а познату и данас. Та песма јесте она популарна *ПЕСМА О СВЕТОМ САВИ* („Да ми се обећа цела царевина“), која се радо и много певала на свим богомољачким скуповима и за дан Св. Саве, а и у другим приликама(6).

То би биле све познате *певане* песме о Светом Сави које су се изводиле на српским Светосавским беседама, иако је рецитација било много више. Враћајући се поново историјату *Светосавске химне* поменимо да о њој постоји прилична литература. И сами смо о њој писали у два наврата, говорећи углавном о њеном *напеву* и његовом првом мелографском запису(7), као и о осталим мелогра-

4) Текст и композиција ове песме налазе се у нашем поседу.

5) Текст и композиција дечје песме „Свети Сава“ објављени су у сомборском дечјем часопису „Голуб“, 1884, 1, 8.

6) Ради се о верској, нелитургијској песми која се певала на црквеним славама и богомољачким скуповима. Настала је после 1935. године и приписује се епископу жичком и духовном песнику Николају ВЕЛИМИРОВИЋУ (1880—1956). Оригинал нам није познат, ни званични штампани извор. Текст и напев се налази у књизи „Српске духовне песме“, Београд 1960, 57-58.

7) Ђ. Перић, *Када је забележена мелодија Химне Светом Сави?*, Гласник СПЦ, 1976, 6, 108-110; исти: Уметнички текстови „Србских народних песама“ Корнелија Станковића, зборник „Корнелије Станковић и његово доба“, Београд 1985, 201-202.

фским записима у српској музичкој литератури, од првог записа Корнелија СТАНКОВИЋА, па до наших дана(8). Овога пута говорићемо углавном о тексту *Светосавске химне* његовим основним варијантама и о могућим ауторима, песницима саме песме.

I О ОСНОВНИМ ТЕКСТОВИМА „СВЕТОСАВСКЕ ХИМНЕ“

Првобитни текст *Химне Светом Сави*, док је она била само свечана, пригодна песма, написан је на црквенословенском језику рускословенске редакције и током времена битно се мењао. Тако су се у XIX веку јавиле разне редакције текста *Светосавске химне*, од којих су најпознатије и најприхватљивије биле следеће:

1) к а л у ђ е р с к а, на црквенословенском језику, по препису јеромонаха Силвестра ВУЧКОВИЋА, која се чува у Хиландару, а потиче из 1832. године;

2) с т у д е н т с к а (ђачка) из 1839. године, коју је са црквенословенског језика препевао на српски прота Павле СТАМАТОВИЋ у Сегедину, где и када је први пут изведена;

3) г р а ђ а н с к а, из 1858. године, коју је са црквенословенског препевао књижевник Александар САНДИЋ у Бечу;

4) с в е ш т е н и ч к а (црквена), из 1860. године, за потребе свештенства, а да се пева у цркви у оквиру црквеног обреда на дан Св. Саве, коју је на црквенословенском устројио прота Димитрије ПОПОВИЋ;

5) ш к о л с к а, за основне и средње школе, настала око 1889. године, на српском језику, коју су за потребе ђака у својим уџбеницима за певање штампали учитељи Михаило М. ПРОТИЋ и Станоје Ј. НИКОЛИЋ; и

6) О п ш т а или з в а н и ч н а *Химна Светом Сави*, на српском језику, коју у издањима календара Српске православне цркве налазимо саопштено, а која је, у ствари, само једна варијанта текста ш к о л с к е редакције химне у част Светог Саве.

Осим ових о с н о в н и х текстовних редакција *Светосавске химне*, у разним публикацијама, новинама и часописима током XIX и прве половине XX века наводи се велики број текстовних варијаната ове песме, које нису још званично сакупљене и регистроване на

8) Ђ. Перић, *Химна Светом Сави у варијантама и ноћним записима*, „Православна мисао“, 1980, 27, 43-54.

једном месту(9). Све те варијанте углавном одговарају неком од горе наведених основних редакција текста *Светосавске химне* и, према томе, немају већи значај у разматрању историјата ове свечане песме светитељу Сави. Осим варијаната текста *Химне Светом Сави*, поменимо и посебне пригодне текстове наших песника, који су написани у метру *Светосавске химне* и то тако, да се и оне могу каткад запевати на м е л о д и ј у по којој се изводила и прва варијанта *Химне*(10). О њима треба такође водити рачуна, иако оне не-

- 9) Краћу библиографију т е к с т о в н и х варијанти Светосавске химне, дао је књижевни историчар Боривоје Маринковић у зборнику „*Српска ираћанска поезија*“, Београд 1966, књ. II, 441-443. Садржи 22 библиографске јединице. Томе треба додати и овај попис различитих текстова Светосавске химне, који треба надопунити даљим трагањима: 1. Павле Чортановић, *Прилози к лику Св. Саве*, Беч 1859. (Уз лик Св. Саве, од П. Чортановића, додате су краћа биографија и Песма светитељу Сави. Упор.: Љ. Дурковић-Јакшић, *Још два прилога о школском иаишрону Светом Сави*, Гласник СПЦ, 1975); 2. Аноним, *Песма србскомъ светийишелю и просветийишелю Савви архиеийскоу*, у Панчеву, Књигопечатња А. Сибенхара, 1860, стр. (4); 8-на; Јован Поповић, *Малаја Катавасија*, В Ново-Садје 1877, бр. 4; Аноним *Новаја Катавасија*, Панчево 1877, бр. 4; Димитрије Поповић, *Малаја Катавасија* (трудом Д. П., пароха св. Предтеч(ине) цркве Сомборскија, устројенаја, а високославним училиштним совјетом иже в Карловцјех за србскаја народнаја училишта одобренаја), В Новом Садје 1879 (Второје, умноженоје изданије); 6. Аноним, *Дописи. Будимйеиша на Св. Саву* (Прослава Св. Саве...), Застава, 1883, бр. 11; 7. Спиридон Угреновић, *Најпогодйунија сбирка духовних йјесама*, Петриња 1884, (две варијанте Светосавске песме); 8. Аноним, *Малаја Катавасија*, В Карловцјех 1897, бр. 4; В Карловцјех 1901; 9. Димитрије Поповић, *Великаја Катавасија*, Новиј Сад 1898, бр. 11 (напомена издавача: *Первоје изданије сија Великија Катавасији печатано јест 1867. года*); и В Новом Садје 1899; 10. Јован Вучковић, *Светии Сава, архиеийскоу српски и просветийишелъ. Читанка за српски народ*, Нови Сад 1902, 95-96; 11. *Велика српска народна лира* (са 2000 песама), Нови Сад (1903), 40; и Нови Сад (1905), 40; 12. Драг. П. Поповић, *Молийивеник са црквеним и йобожним светйовним йесмама за домаћу и школску уйошребу и по йимназијском йроіраму*, Београд 1910, 59-61; 13. Аноним, *Прилике у Сарајеву 1870. йодине. Неколике корекйуре і. Сйеве Калућерчића*, Босанска пошта, 2. IV 1930; 14. Добривоје Ђ. Цветковић, *Блајословени. Айошеоза Светйоме Сави у 3 слике*, Зорица, 1933, 5, 71; 15. Аноним, *Светйосавска йесма, једна њена нова редакција*, Правда, 12. I 1935; 16. *Православни календар*, за преступну годину 1940. (Свештеничко удружење православне Епархије пакрачке), Сремски Карловци 1939, 35; 17. *Химна Светом Сави* (Издање Св. архијерејског синода Српске православне цркве), Београд, шт. Штампарија „Раденковић“, б. г. (пре 1941), с. 4; 18. Аноним, *Ускликнимо с љубављу Светийишелју Сави*, Зборник песама, Београд 1961, 4; 19. (Божидар Ковачевић), *Песме за рецийовање о Светом Сави и друйим йразницима*, Београд 1966, 38-39; 20. *Светии Сава*, Крњево 1975, 32; 21. *Календар српске йправославне цркве у Америци и Канади*, 1975, 37; 22. Аноним, *Мали зборник молийава и йесама Српске йправославне цркве*, Б. м, б. г, 24; 23. Урош Јованкин, *Светйосавски венац*, Београд 1989, 5-6 (химна садржи девет строфа).
- 10) На м е л о д и ј у Светосавске химне писали су српски песници и своје текстове. Разликујемо две групе таквих текстова: а) текстови, на мелодију Светосавске химне, посвећени Св. Сави: 1. Јован Илић, *Чувсйивовања младоја Србина на Светйоја Саву* (други наслов: *Отпјев на пјесму о Св. Сави*), Подунавка, 1846,

мају значаја у разматрању основних питања времена и места постанка, као и аутора, првог песника, *Светосавске химне*.

Пошто смо навели основне редакције *Светосавске химне* упознаћемо се са њиховим текстовима и основним подацима о њиховом настанку и њиховим ауторима-редакторима и првим преписима и преписивачима. То је потребно нарочито због тога да би се на једном месту окупиле све најважније чињенице, документација и основни текстови *Светосавске химне*, који су разасути по разним, понекад и теже доступним, књигама, листовима и часописима.

1) О шекстѹ калуђерске (монашке) Химне Светѹм Сави

Најстарији запис текста *Химне Светом Сави*, који смо назвали „калуђерском, монашком“ редакцијом, потиче из 1832. године. Тај први текст песме је написан на црквенословенском језику, са неким примесима рускословенског језика. Као што смо већ рекли, рукопис „калуђерске“ редакције *Светосавске химне* пронашао је у Хиландару црквени историчар, прота Стеван Димитријевић и објавио га у једном свом раду о *Светосавској химни*(11). Тај текст гласи:

4, 13. Уз песму, која је и доцније прештампована, сам песник је дао следећу напомену: „Ово је позната пјесма, овдје у мјесту сада на Св. Саву, после божествене службе, на пјевалишту пјевана и мени сљедујући повода дала“. Према томе, Химна Светом Сави први пут се певала у Београду, вероватно у Саборној цркви, 1846. године; 2. Јован Поповић, *Славойјеније њрвом српском ѡросвѣтши-шељу и архіејискоју, свейшшељу Сави, Славній живоїъ Свейшоїъ Саве, ѡровоїъ ѡросвѣтшишеля и архіејискоја србскоїъ*, Нови Сад 1862, 3 (Исто: У. Џонић, наведено дело); 3. Васа Крстић-Љубисав, *Ускликнише*, Голуб, 1894, с. 17, и *Ускликимо*, Зорица, 1900/01, 5, 75, (обе песме и у наведеном зборнику У. Џонића); 4. Валеријан Бошњаковић, *Химна Свѣшом Сави* (нов текст), Пастирска реч, 1912, 1, 6; 6. Евстратије Петковић, *Свеиши Сава*, Глас трубе духовне, издање манастира Завале 1965, 17; 7. Урош Јованкин, *Расѣко*, комад у девет појава, Сомбор 1967, 11 (две нове строфе, које пева дечији хор у комаду). И б) текстови песама, на мелодију Светосавске химне, посвећени другим светитељима и светим лицима: 1. Јован Рајић (?), *Химна ковиљска* (св. Арханђелима Михаилу и Гаврилу, патронима манастира Ковиља), Српски Сион, 1891, 31, 498; 2. Јован Сундечић, *Убавој нам Црној Гори*, званична химна црногорска, Државни календар Краљевине Црне Горе, 1918, 108; 3. Евстратије Петковић, *Појмо ѡесму ѡхвалну Свейшој Параскеви*, у наведеној песничкој збирци. У литератури се срећу и помени, да се на исту мелодију, певају и песме: Светозара Милетића — *Ускликимо с љубављу владици Пллатону* (тј. епископу и књижевнику Пллатону Атанацковићу) и Светолика Ранковића — *Београдском митрополиту Михаилу Јовановићу*, из 1885. године.

11) Стеван Димитријевић, *Химна Светој Саве*, Дело, 1910, 57, 398-411.

П Ъ С Н Ъ
СТИТЕЛЮ САВВЫ І АРХІЕПЪКПЪ СЕРБСКОМЪ

1.

Воскликнемъ любовію Стителю Саввы
наши да покіетъ голѣдъравы главы.
Тамо вѣнци, тамо слава,
гдѣ нашъ сербскіи пастыръ Савва
понте мѣ Сербли пѣснь и ўтронте.

2.

Ѡ ты превосходѣ дѣнна дошедѣи,
жалбоносныи слези въ нѣдро свое ведѣи.
Дѣховенства вѣнче, пастырскѣ свѣще,
Савво стителю междѣ а҃нѣи.

3.

Полна еси кошице трѣдолюбна Сербіе,
Інѣскіи сынови и ты любка Сирміе,
Къ невѣдъ главѣ воздвигните, Саввѣ тамо въ ѱсрп те
Саввѣ стслова ў престола Б҃га.

4.

Сербска е дѣка дѣрошъ царь послѣдныи,
царства сѣла Стефана кѣроныи послѣдныи.
Волкашнне враге, царства сербска враже,
дѣроша ты пожравъ, зла си не ѱвѣжавъ.

5.

Ѡ Сербіе роднаѣ, сестро Загоріи,
возниспосли мѣлыи вѣоръ на Савиныи дворѣи.
Тамъ начало сербскіи славы,
дѣрошъ конецъ тоѣ правы,
Понте мѣ Сербли пѣснь и ўтронте.

6.

Любезнаѣ древностии конецъ и предѣли,
возвращаѣси сѣмо, гдѣ изсакли стрѣли
Ревностнѣиша Лазарѣи, Горо фрушка красѣи
съ тѣломъ кнѣза Лазарѣи.

7

Њ кто не восплачетъ сїа такн внда
 как' Сербїа царца погѣбла нма
 Сербна е по латїнскїи наречена нзз навнстї,
 Сербїе востанн н лице прохладн.

8

Четѣрз стотнѣ н двадесѣтѣ н осмѣ лѣта
 ты во мрацѣ пребнвшїи невнѣла свѣта,
 Слышн вопѣ, Савво, 'Архіеренска главо,
 н прослави робнню н всю не(нѣ) родбнню.
 Конецъ.

Препнсана дїа пѣснь вз 'Мнѣтрѣ Кѣвеждннѣ 31-го
 Октомвріа 1832. л. рѣкою мнѣ грѣшнагѣ Іеромонаха
 Силвестра Вѣчковнча параклнснарха кѣвеждннскагѣ.¹²

12) Ст. Димитріјевнѣ, *наведени есеј*, 403-404. Заннмљнво је запазнтн да је прота С. Димитріјевнѣ на трн места, у поједнннм речнма место слова „З“ ставнло слово „S“: „усрн(те)“, у строфн 3; „кнмаса Ласарѣ“, у строфн 6. Фотографскн снимак, рукопнса Хнмне Светом Савн у запису јеромонаха Снлвестра Вучковнѣ, коїн је објавнло музнколог Днмнтрије Стефановнѣ у књнзн *Венац СвеШола Саве*, Београд 1990, показује да у тнм речнма стоїн нсправно — слово „З“.

Запис испод текста песме казује нам, да је црквенословенска к а л у ђ е р с к а верзија *Светосавске химне* „п р е п и с а н а“ са оригинала или неког још старијег преписа, који се налазио у фрушкогорском манастиру Кувеждину, и да је донесена у манастир Хиландар, где се замонашио и живео Свети Сава. Песму је у свом препису донео у Хиландар некадашњи параклисијарх манастира Кувеждина, калуђер Силвестар ВУЧКОВИЋ (1800—п. 1861)⁽¹³⁾. Пошто се за њега знало да је био одличан црквени појац, „псалт“, вероватно је да је он, приликом свог боравка у Светој Гори, у Хиландару, препис ове песме оставио, како би се она и у Хиландару певала на дан Св. Саве Српског. Захваљујући том тексту *Светосавске химне*, у препису јеромонаха Силвестра Вучковића, данас се сачувала најстарија позната редакција ове пригодне песме у част Св. Саве. Црквенословенски текст калуђерске редакције *Светосавске химне*, у препису јеромонаха С. Вучковића, после првог објављивања, од стране историчара цркве, проте Стевана Димитријевића, прештампаван је још двапут: 1) у познатом зборнику Уроша Џонића *Свети Сава у народним и уметничким њесмама*, Београд 1935, и другом зборнику — *Српска ѡрађанска ѡезија*, приредио Боривоје Маринковић, Београд 1966, том II, бр. 385.

Калуђерска редакција *Светосавске химне* спевана је углавном са намером да је братија манастира Кувеждина поји приликом дана Св. Саве, 14. јануара. Њено даље ширење и популарност, условљавало је превођење мање разумљивог црквенословенског текста на народни српски језик, па су се том приликом појавиле доцније и друге редакције текста *Светосавске химне*. Од тих редакција свакако су најзначајније — Стаматовићева, Сандићева и Протић-Николићева, а осим њих и скраћена црквенословенска редакција за свештенике и богослове, тзв. Поповићева. О њима ћемо говорити у наредним поглављима.

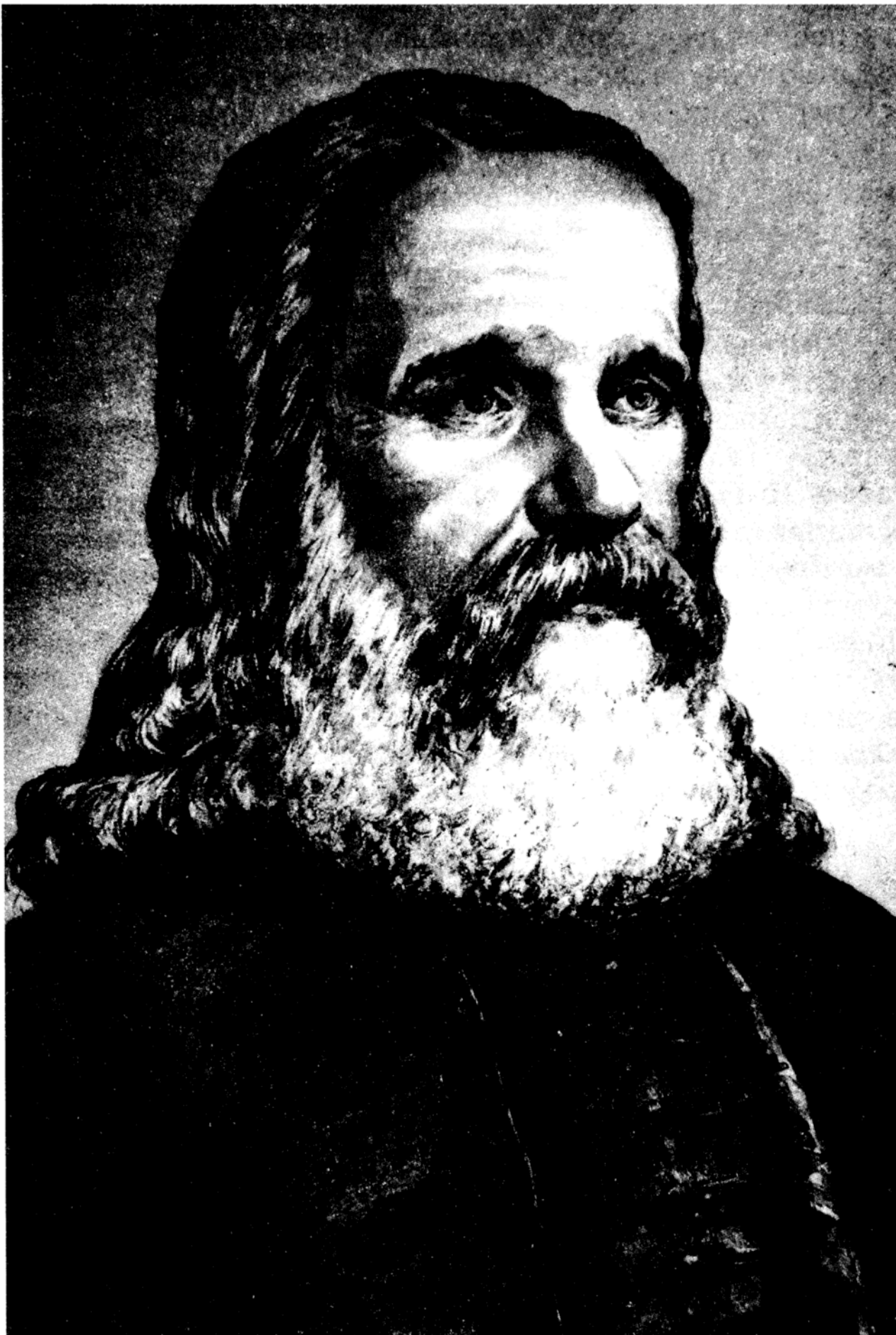
13) Биографију јеромонаха Силвестра Вучковића написао је црквени историчар, прота Д. Руварац: Рецимо још коју о Светосавској песми, Браство Св. Саве, 1921, XVI, 222-230. Прота Руварац је пратио његову биографију на основу документације у фрушкогорским манастирима. На основу једне белешке Јована Хаџи-Васиљевића (*Свети Прохор Пчињски и његов манастир*, Годишњица Николе Чупића, XX, 1900, 57-116) зна се да је јеромонах Силвестар Вучковић живео у манастиру Св. Прохора и да је ту завршио свој живот. „Јеромонах СИЛВЕСТАР, родом из Срема. Силвестар је дошао у манастир око 1840. године и остао је дуго година у манастиру. Ту је и умро и сахрањен је иза цркве. И данас се прича његово дивно појање у цркви. Зато га и данас стари људи спомињу и под именом 'псалт'. Силвестар је био познат и као певач световних песама. Од њега се и данас памте, па и певају, многе песме народне...“

2) *Српски прейев Светосавске химне Павла Стаматовића*

Познати српски књижевник, одличан познавалац српског црквеног појања и превасходни појац, прота Павле СТАМАТОВИЋ (1805—1864), по сведочењу књижевника Јована Ђорђевића, *п р е п е в а о* је црквенословенски текст *Светосавске химне* (Воскликнем љубовију свјатитељу Сави) на *с р п с к и* народни језик. Тај српски препев *Светосавске химне*, тада сматране још увек само пригодном песмом у част Св. Саве, прота Стаматовић је певао са својим ђацима на Св. Саву у Сегедину. Да је тако било, сведочи нам, осим сећања самог Јована Ђорђевића, који је као сегедински ђак певао ту песму под руководством проте Стаматовића, и један *Допис* из Соедина тј. Сегедина, објављен у *Маџазину за художество, књижество и моду* 1839. године. У њему се каже:

„Јуче (14. јан.) је код нас дан Светог Савве, првог Архиепископа Цркве Србске, првог Просветитеља народа Србског и патрона нашег народњег, најторжественије прослављен био... На самиј празник светог Первопросветитеља нашег, с громогласним трипут свију звона оглашенијем и с пучњавом градски топова у обично време Божествена се служба торжествено започне. Сва је већа учећа се младеж из свију овдашњи училишта, као из Србског и мађарског Нормалног, из Ц(есарско) К(раљевског) војничког, из свију Гимназијални класа, с пристојном побожношћу на својим местима стајала. Шестдесет у Лицеуму овадашњем Мудрољубија Слушатеља, који су се именом и Chesћу Србском завештали, да дан Патрона и Просветитеља свог најторжественије прославе, на Хору Церковном лик су краснопеваца састављали; и целу Божиствену службу с највећим одушевленијем и ревношћу на славу Божију, на чест светог Патрона народњег, на радост, утешеније и созиданије свију на молитву собрани Христијана најтрогачелније отпојали...

Особито је внимање присуствујући Христијана на себе обратило то, што је краснопевниј лик Мудрољубаца једну на чест светог Савве, у духу народности Цркви соразмерно састављену, место *П р и ч а с т н а* отпојао *п е с н у*, која с таквим умиленијем от народа саслушана и с таквим утешенијем и задовољством примљена била, да је јошт истог дана у *с т о* и више преписа на све стране околне разнешена и разаслана тако, да је у ова три дана најмилијом народњом песном постала. Редка је у Соедину кућа у којој се не би иста песна посведневно от мужког и женског пола а особито от госпођица и најњежније дечице с највећим усхићењем и радо-

ПАВЛЕ СТАМАТОВИЋ, аутор студентске редакције
Светосавске химне (1839)

сћу певала... Особито простиј народ необичном риком топова побуђен, дела своја оставивши, у цркву на необично торжество дошао, а послѣ је совершеног Богослуженија с најрадостнијом душом и с неколико из песне Св. Савве запамћени речи, као с највећим добитком кућама своима повратио се..."(14)

Присећајући се, после шест деценија, ове свечане прославе дана Св. Саве у Сегедину 1839. године, а нарочито *Светосавске химне*, која је тада први пут у цркви уместо тзв. Причастна отпојана, Ј. Ђорђевић је први јавно поставио питање основног текста песме и њеног непознатог аутора.

„*Светосавска ѱесма*“, писао је Ђорђевић, „има д в а текста, народни и црквенословенски и оба се различно певају, према разним читанкама и катавасијама. М е л о д и ј а је једнака и у српском и словенском тексту... Ја знам само једно као поуздано, да је српски текст већим делом од Стаматовића и да је српски народ први пут од Стаматовића и његових ђака научио певати *Светосавску ѱесму* по овој мелодији..."(15)

Јован Ђорђевић је потом покушао, по сећању, да реконструише с р п с к у редакцију текста *Светосавске химне*, коју је сачинио његов учитељ, прота Павле Стаматовић. Текст те српске редакције, у ствари п р е п е в калуђерске црквенословенске редакције *Светосавске химне* са црквенословенског на српски гласио је овако:

ПЕСМА СВЕТОМ САВИ

1.

Ускликнимо с љубављу Светитељу Сави,
Српске цркве врховној светителској љави,
Тамо венци, тамо слава
Где наш српски пастир Сава,
Појте му, Срби, песму и утрјте!

2.

.....
.....
.....
.....
.....

14) 34 (П. Стаматовић), *Дойисъ, Соединъ (Сегединъ), Јануарѣ 15., 1839. год., Сербска новина или Маѣзинъ за художество, књижество и моду*, 1839, стр. 54-55.

15) Јован Ђорђевић, *Светосавска ѱесма*, Бранково коло, 1898, 3, 88-90.

3.

Пуна јеси кошница, трудољубна Србијо!
Са свих страна сви Срби и ти, љупки Среме!
 К небу главе подигните,
 Саву тамо *уледајте*,
 Саву — *српску славу*, пред престолом *Творца*.

4.

Српска јесте дика Урош, цар последњи,
Српског цара Стефана син *добродјешелни*;
 Вукашине вране,
 Царства српског враже,
 Уроша ти *уби*, а зла не избеже.

5.

Ој Србијо, рођена сестро *Херцеговине*,
 Ти сад баци мили взор на Савине дворе;
 Там' *иочешак* српској слави,
 Урош *ти* је конач прави,
 Појте му, Срби, песму и утројте!

6.

Ој љубазна старино, конач *одредели*,
 Одведи нас онамо где с' исекле стреле
Светог кнез-Лазара,
Српског *иосиодара*;
 Горо Фрушка краси се телом кнез-Лазара!

7.

Ко се не би заплак'о *и ледајући* Србе,
 Где Србија царица изгубила име.
 „Сервијом“ је из зависти
 Од *шућина* наречена,
 Србијо, устани и лице прохлади.

Четир' стотин' и *четирдесет девет леѣа*
 Ти у мраку почиваш и не видиш света;
 Чуј нам вопл, Саво!
 Архијерејска главо,
 И прослави *Србију* и сву *Србадију*!(16)

(1839)

Овако је, дакле, изгледао реконструисани п р е п е в *Светшосавске химне*, који је начинио прота Павле Стаматовић. Када се упореде црквенословенски текст непознатог песника, по запису јеромонаха Силвестра Вучковића и српски препев протe Павла Стаматовића могу се запазити Стаматовићеве измене и допуне текста. Да бисмо протине интервенције у српском препеву *Светшосавске химне* боље истакли, подвукли смо оне речи, стихове и полустихове које је он унео у своју, српску редакцију химне. Остало је нејасно шта је било са другом строфом, коју Јован Ђорђевић није цитирао по сећању, па је могуће да ју је прота Стаматовић сасвим изоставио да би унео девету строфу која је била певана у почаст тадашњем владару Аустријске царевине(17). Измене протe Стаматовића у српском препеву *Светшосавске химне*, коју смо према извођачима назвали *студентском* или гимназијском, лицејском варијантом, кретале су се у правцу што бољег појашњавања текстовног сижеа, избацујући нејасне, нелогичне или застареле појмове у песми. На таквим допунама и преправкама радило се и доцније, појавом других варијаната о којима ћемо даље писати, тако да се данашњи званични текст *Светшосавске химне* у поређењу са црквенословенским и првим српским препевом протe П. Стаматовића осетно разликује и делује чак као сасвим друга песма, коју са претходним варијантама везује само иста мелодија и иста фактура стиха.

16) Д. Руварац, *Светшосавска песма*, Бранково коло, 1898, 5, 144-147; Као што се види, друга строфа црквенословенског текста није сачувана у реконструисаном српском препеву протe П. Стаматовића. Она је, међутим, свакако постојала, јер је срећемо и у скраћеној црквенословенској редакцији протe Димитрија Поповића (видети тамо).

17) Девета строфа, која се певала у почаст владара тадашње Аустријске царевине, сачувана је, и њу је вероватно певао Стаматовић. Према наводу протe Д. Руварца, у наведеном есеју, та строфа је гласила:

И прослави Фердинанда, нашег цара-краља,
 Који љуби Србе ко синове верне;
 Да нам цвета олтар, вера,
 Српско име, слава стара,
 Чувај, Боже, Србе и слогу им подај!

3. *Српски прейев Светосавске химне Александра Сандића*

Године 1859. појавила се друга редакција *Светосавске химне* на српском језику, коју смо назвали *г р а ђ а н с к о м* варијантом. Важно је нагласити, да је та грађанска варијанта настала у Бечу, под занимљивим околностима, и да је том приликом српски композитор Корнелије СТАНКОВИЋ (1831—1865) први пут чуо и записао мелодију *Светосавске химне*, а потом је и штампао у једној од својих истоимених збирки *Србске народне њесме* (Беч 1859) на уводном месту. Ево како се то десило:

„На дан св. Саве, 1898, славила је српска породица Ристе Хаџи Ристића у Бечу своје крсно име. Певали смо песму св. Саве. После песме исприча ми г. Ристо Хаџи Ристић један одломак историје светосавске песме.

Ђорђе МАРГЕТИЋ, свештенички син, био је дошао 1849. за учитеља у Сарајево, а 1850. до 1851. певао је у њега г. Ристо Х. Ристић као ђак словено-српску песму св. Саве. Тачно се сећа само још ових стихова:

Четирстотин' двадесет осам љета
Ти во мрацјех пребила
не видјела свјета —
и: Сearбија је по латински
Из зависти наречена
Servia —

Г. Хаџи Ристић држи да је учитељ Маргетић донео ту песму из Пеште и тврди да учитељ Вуковић, који је сад негде у Далмацији, свакако зна још што о тој песми, јер се и код њега певала. Кад би се потражио првобитни текст, нашао би се и код Рајковићевих или Васе Хаџи Ристића у Сарајеву међу прашним, старим катавасијама.

Ту првобитну светосавску песму певао је у Бечу на дан св. Саве 1858. с т р и ц г. (Ристе) Хаџи Ристића, који је скупљао око себе српску омладину. На тој је слави онда био и наш славни композитор Корнелије СТАНКОВИЋ. Кад је Станковић чуо песму, допадне му се, одмах седне са једним о м л а д и н ц е м (г. Ристић не може да се сети са ким) п р е к р о ј и песму, дотера је и с т а в и н а н о г е. Стриц г. Хаџи Ристића је после певао, а Станковић га на гласовиру пратио. Толико сам чуо од г. Риста Хаџи Ристића“.(18)

Из горњег записа Милета Гуслара (псеудоним Панчевца Михаила Прите) нисмо разазнали како се звао п е в а ч првобитне мело-

18) Миле Гуслар (Михаило Прита), *Светосавска њесма*, Бранково коло, 1898, 9, 284-286.

I.

Andante con anima. M. M. ♩ = 84.

Песма.
Pesma.

Клавиръ.
Klavier.

Ус - клик-ни - мо сѣ лю - ба - влю , Све-ти-те - лю
Us - klik - ni - mo s lju - ba - vlju, Sve - ti - te - lju

Са - ви, срб - ске цр-кве вр - хов - ной, свештенич-кой гла - ви,
Sa - vi, srb - ske cr - kve vr - hov - noj, sve - šte - nič - koj gla - vi,

та - мо вен-ци та - мо сла - ва, где нашъ пастиръ вла - да са - да,
ta - mo ven - ci ta - mo sla - va, gde naš pa - stir vla - da sa - da,

Мелографски запис *Светосавске химне*
 записао Корнелије Станковић у Бечу, на Светог Саву, 1858. године

дије *Светосавске химне*, коју је Корнелије Станковић тада први пут ставио на ноте и по којој и данас певамо ту песму. Из излагања М. Прите видимо да је певач био стриц Ристе Хаџи Ристића, трговца, и да се и он тако презивао. Из оскудних података о овој познатој сарајевској трговачкој породици може се закључити, да се стриц Ристе Хаџи Ристића звао **Васо** Хаџи Ристић, кога је М. Прита и поменуо у свом напису и да је он, приликом једног свог боравка код свога синовца у Бечу, певао Корнелију Станковићу напев и текст *Светосавске химне*(19). Као што се види, Васо је певао црквенословенску варијанту *Светосавске химне*, коју је Корнелије пажљиво записао, а потом потражио и једног „омладинца“ да препева црквенословенски текст на чисто српски, како би тај текст штампао у својој музикалији *Србске народне ђесме*, посвећене „Србкињама“, Беч 1859.

Иако је Ристо Хаџи Ристић заборавио да каже име тог „омладинца“, о њему имамо једно поуздано сећање. Аутор тог другог по реду

19) Породица Хаџи Ристић потиче из Чајнича. У Сарајево се из Чајнича отиснуо, пре 1791. године, **Ристо** Тодоровић Чајничанин, који је, као и већина сарајевских трговаца из XVIII века, посетио Христов гроб у Јерусалиму, постао хаџија, па је стекао право да испред свог имена стави „хаџи“. Имао је два сина — Илију Хаџи-Ристића (+ 1845) и **Васу** Хаџи-Ристића, од кога је Корнелије Станковић записао мелодију Светосавске химне. Илија Хаџи-Ристић имао је, такође, два сина: Ристу Хаџи-Ристића, угледног трговца, који је имао кућу у Бечу и Константина Хаџи-Ристића (1844—1870), сакупљача народних песама и етнографског писца. Васо Хаџи-Ристић, о коме засад мало знамо, био је ожењен и имао је породицу. Од Васине деце позната нам је само кћи Јелена Хаџи-Ристић, удата за пуковника и министра грађевине краљевине Србије, Боривоја Т. Нешића (1858—1928). Од њих је Васо имао унучад — Нешиће — Александра, Божицара и Ружицу. (Упор.: Ф. Шпадијер, *Прилике и повод Босанскохерцеговачком усџанку*, Јавор, 1886, 47, 1492-1493; В. Скарин, *Српски ђравославни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, Сарајево, 1928, 68.)

посрбљеног текста *Светосавске химне* био је, доцније врло познати професор и књижевник, Александар САНДИЋ (1836-1908). Познато је, да је некадашњи „омладинац“ А. Сандић, у младости био велики поборник идеја Вука Стефановића Караџића, а по потреби и Вуков лични писар и помагач. У Бечу је од 1857. године „као Матичин стипендиста, где је слушао права и словенску филологију код Миклошића“. Уједно је Вуку служио као читач и писар седам година. Једно време је хтео да се покалуђери; био је изврстан црквени појак. Као добар појак и познавалац црквеног пјенија он је брзо дошао у додир са Корнелијем Станковићем. Управо у то доба било је доста српске омладине у Бечу. Многи су припадали тзв. „Вуковом кругу“ и под утицајем славног Бранка Радичевића стидљиво писали своје прве стихове. Зато је биограф Александра Сандића и записао следеће:

„Струне Бранковић гусала истом се прочуле биле по Српству; песме Бранкове прионуле одмах за срце омладини, којој су и посвећене биле. А Сандић, огледао се, испрва и у стихотворству, па је неке песмице своје и штампао. Осакатио је, као што сам признаје, дивну *Светосавску њесму*, преведавши је са црквенословенског на српски и додавши јој две три строфе на крају. То је учинио по жељи свога пријатеља Корнелија Станковића, који ту песму написа нотама за певање и за клавир, па да се што већма по народу рашири, не хтеде јој нипошто потписати под ноте поменутог текста и језика, него затражи превод српски...“⁽²⁰⁾

А ту се нашао оне вечери Александар Сандић и он је црквенословенски текст *Светосавске химне* препевао на српски овако:

1.

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави,
Србске цркве врховној
Светишеничкој глави;
Тамо венци, тамо слава,
Где наш пастир влада сада
Појте му Срби,
Песму и утројте.

20) А.: Професор Александар Сандић, књижевник српски, Јавор, 1891, 43, 683.

2.

Из те свете Горе нам
Дође Ошче Саво
Сузе браћи убриса,
Немањића Славо!
Свешћеничке цркве сјајне,
Духовничар свешће шајне,
Саво, светитељу
Међу Апостоли!

3.

Пуна си нам, кошнице,
Трудољубна Србије!
Избор дичних синова,
Срба соколова;
К небу горе погледајте
Тамо Саву угледајте,
Саву, нашу Славу
Пред престолом Божијим.

4.

Ој Србије рођена
Сестро Херцеговино,
Умиљајо баци (в)зор
На Савине дворе;
Милешево славило се
С іроба некад Свешћој Саве,
Фрушка Гора краси се
Телом Кнез-Лазара.

5.

Цар Урош је последња
У Немање дика,
Силног Цара Душана
Круну насљедио;
Вукашине клетиј вране
Србска рода црниј враже
Ти Уроша уби,
А душу изиуби.

Пуна вјека четири
И шеснаест љета,
 Мила мајко Србије,
 Ти негледа света;
 Чуј нам *радосиј Свеџиј* Саво,
Духовенству њрва главо:
 Србија је мила
 Лице разведрила!(21)

(1858)

Као што се види из Сандићевих интервенција подвучених масном бојом, он је црквенословенски текст *Свеџосавске химне*, записан по певању сарајевског трговца Васе Хаџи Ристића, свео на шест строфа. За разлику од свог претходника, проте П. Стаматовића, који је покушао да да приближно дослован препев црквенословенског текста *Свеџосавске химне*, убацујући своје речи само онде где му се њен текст чинио недовољно разумљив, Сандић је покушао да „посрби“ стари црквенословенски текст. У свој препев он је уносио своје стихове и произвољно мењао смисао старе црквенословенске песме Светом Сави. У тексту је унео више романтичарске живости и родољубља, доста изнова спеваних полустихова, речи или израза и тај свој текст је предао Корнелију Станковићу, који га је штампао уз свој нотни запис и клавирски аранжман *Свеџосавске химне*, али, вероватно на Сандићеву жељу, није потписао преводиоца. Много година доцније Сандић је схватио да црквенословенски текст није требало тако драстично мењати, па је зато и јавно признао да је „осакатио“ свети црквенословенски текст *Свеџосавске химне*. Зашто је он тако мислио, изнећемо касније. Сандићева анонимна варијанта *Свеџосавске химне* представљала је у своје време најслободнији препев изворног црквенословенског текста популарне песме у част Св. Саве и певала се у Војводини и Србији, као и на свим осталим просторима где Срби живе, у периоду 1859—1889, три деценије. Тада ју је заменила једна сасвим нова текстовна редакција, Протић-Николићева, коју можемо сматрати претечом данашње званичне верзије текста *Свеџосавске химне*.

21) Текст песме је објављен анонимно, старим правописом, ћирилички и латинички, испод записаног напева. Издао га је Корнелије Станковић у књизи — Србске народне песме, (посвећене „Србкињама“), Беч 1859, бр. 1.

АЛЕКСАНДАР САНДИЋ, аутор грађанске редакције
Светосавске химне (1858)

4. Свештеничка редакција Свештосавске химне Димитрија Поповића

Пре него што ће се појавити и трећа српска редакција текста *Свештосавске химне*, Протић-Николићева, из 1889. године, штампана је, за потребе свештенства, једна скраћена црквенословенска текстовна верзија *Химне Свештом Сави*. За разлику од калуђерске варијанте, која је требала да се пева на дан Св. Саве у манастирима, за време тзв. „причастна“ и непосредно после литургије, док се дели нафора, свештеничка варијанта имала је исту функцију, али у православним црквама. Тако је познати црквени појац и зналац православног српског народа, свештеник и катихета, Димитрије ПОПОВИЋ (1814—1882), покушао да од калуђерске редакције црквенословенског текста *Свештосавске химне* направи црквену или свештеничку варијанту ове популарне песме. Када је настала ова текстовна обрада, о томе је најбоље засад писао познати црквени историчар Радослав Грујић:

„Представници цркве нису могли лако да се измире са обичајем, да се *Свештосавска химна* пева на српском говорном језику, ни онда када је народни језик већ однео био победу над дотадашњим књижевним — славеносрпским језиком, па су захтевали, да се она при црквеним свечаностима пева у црквеном језику као и друге црквене песме. Стога је као званична *Свештосавска химна*, обликом и садржином, све до краја XIX века, у Карловачкој митрополији сматрана она њена верзија, која је први пут штампана у Новом Саду 1860. године у малој катавасији или *Осмогласнику* на крају (стр. 159-160), одмах после редовних и „самопроизволних причастних“... Та званична црквена верзија има четири строфе и гласи:

ПѢСНЬ СВАТИТЦАЮ САВВѢ

Ѧ Воскликнемъ любовію Свѣтителю Саввѣ
Сербскіѣ церкви верховнои свѣтителскои главѣ;
Тамъ вѣнцы, тамъ слава,
Гдѣ нашъ сербскіи пастырь Савва,
Понте емѣ Сербы пѣснь и оутроте.
Ѧ Ѣ ты превосходныи съ Ядрѣна дошедыи,
Пѣ въ враждѣ брати въ любовь приведыи;
Дѣховенства красныи вѣнче,
Пастырская блещѣ свѣще,
Свѣтителю Савво, пастырская главо.

Г. Полна еси кошнице, трѣдолюбна Сербіе,
 Сербска рода с новн, и ты любка Сербіе,
 Къ небѣ главы возвигните
 Саввѣ тамо вы оугрите,
 Саввѣ, сербскѣ славѣ, предъ престоломъ Творца.

Д. Ѡ Сербіе родмаа сестро свати гофы,
 Возннспосли мѣлын взоръ на Саввины дворы,
 Тамъ начало сербскі' слава,
 Оурошь конецъ тоа правый:
 Саввѣ Сербн пойте пѣснь и оутройте. 22

„Овај текст“, истакао је Р. Грујић, постао је — к а н о н *Светѡсавске химне*! Сва доцнија издања великих и малих катавасија, за црквену потребу и школску децу, просто су, од речи до речи, прештампавала тај први штампани текст; само је у *Малој Катавасији* Тихомира Остојића, издатој 1893. године, тај текст прештампан г р а ђ а н с к о м, место старом црквено-словенском азбуком. Али је ипак тај канонизовани текст остао и даље певан у с р п с к о м п р е в о д у по нашим школама, па чак и у богословијама...“⁽²³⁾

У свом препеву, сажимајући текст, прота Д. Поповић се, као и прота Стаматовић, држао црквенословенског оригинала калуђерске редакције *Светѡсавске химне* с тим што је текст од осам строфа скратио на четири строфе. Усвојио је само оне строфе у којима се опева Свети Сава (строфе 1-3, 5), док је остале четири препустио забораву. У свом тексту прота Д. Поповић је неке неразумљиве стихове, полустихове и изразе из најстаријег текста *Светѡсавске химне* заменио својим, али јасним, прикладним и оправданим. Тако је, на пример, стих „*О ѡи, ѡревосходне, (с) Аѡна дошедиј*“ врло логично надовезао на свој, новоиспевани и добро пронађени стих *Иже вражду браѡији в љубов ѡриведиј*. Интервенције је вршио само онде где је то одиста морало. Остаје утисак да је прота Д. Поповић врло добро скратио оригиналан текст *Светѡсавске химне*, прилагодивши га новим условима, тј. да га поје и српска духовна и световна деца, богослови и свештеници. Текст ове редакције *Светѡсавске*

22) Текст је штампан у књизи Осмогласникъ, в Новосадъ 1860, стр. 158-159. Р. Грујић је ову „ванредно ретку књижицу“ нашао у „парохијском звању, у Градишту код Пожеге, у Славонији.“

23) Р. М. Грујић, *Кулѡ Св. Саве у карловачкој митрополији XVIII и XIX века*, Богословље, 1935, 2/3, 161-162.

химне активно је певан у периоду 1860—1890. године, од када се појављује нови најпознатији текст ове песме, „Протић-Николићева“ варијанта, која је проглашена *Химном Светом Сави* 1889. године.

5. Редакција Светосавске химне србијанских учитеља Михаила М. Протића и Станоја Ј. Николића

Деведесетих година XIX века јавља се једна нова редакција српског текста *Светосавске химне*, која је углавном прихваћена у школама, основним, па и средњим, и која је позната као **ш к о л с к а** или **ђачка Химна Светом Сави**. Важно је истаћи, да је ова редакција текста *Светосавске химне* у директној вези са данашњом општом, односно, званичном *Химном Светом Сави*, која се наводи из године у годину по свим црквеним календарима од II светског рата до наших дана.

Колико је данас познато, ову школску редакцију српског текста *Химне Светом Сави* први су унели у своје школске уџбенике певања учитељи Михаил М. ПРОТИЋ (1860—1894) и Станоје Ј. НИКОЛИЋ (1860—1900). Учитељ Михаил М. Протић је штампао *Збирку дечијих ђесама* у Београду 1889. године, у којој се под бројем 9 налази и текст и мелодија *Химне Св. Сави*. А учитељ Станоје Ј. Николић је такође у Београду 1889. године одштампао *Збирку ђесама*, у којој је под бројем 3 навео текст и мелодију *Химне Св. Сави*. Протић је своју књигу наменио деци „за нижу основну школу“, а Николић „за ученике гимназија“. Обе књиге, данас веома ретке, играле су улогу уџбеника за певање и примењиване су у школској настави у тадашњој Краљевини Србији. И у једном и у другом уџбенику тада се први пут, уместо уобичајеног пригодничког наслова — *Светосавска ђесма* или *Песма Светом Сави* наводи изричито наслов — **ХИМНА СВЕТОМ САВИ!**

О проглашењу пригодне песме Св. Сави за химну изгледа да није познат никакав писани документ; то је учињено брзо и спонтано. Свакако да би вредело и даље трагати по архивама и другде за објашњењем питања — како је ова, трећа редакција текста *Светосавске ђесме* постала химна и ко је, заправо, њен прави песник. Дали је то био Михаил М. Протић или Станоје Ј. Николић или неки песник из учитељских кругова, који је остао анониман, то је засад још тајна. Оба учитеља умрла су врло млада, иако се радило о људима веома даровитим, па је за њима остала једна недоумица више. Док се питање аутора треће српске редакције *Светосавске химне* не реши у потпуности, ову текстовну варијанту песме можемо, условно, приписати М. М. Протићу и С. Ј. Николићу, који у својим уџбеницима за певање доносе следећи анониман текст *Химне Светом Сави*:

ХИМНА СВ(ЕТОМ) САВИ

Ускликнимо с љубављу светитељу Сави,
Српске цркве и школе светитељској глави;
Српска дика — школска слава,
Добри пастир Свети Сава,
Појте му, Срби, песму и утројте!

Благодарна Србијо, пуна си љубави,
Према твоме пастиру, Светитељу Сави;
Босна и Херцеговина,
Светог Саве дедовина
С тобом славе славу, Светитеља Саву.

Здраво Среме, Банате и Србијо Стара,
Фрушка Горо, чувај нам тело кнез-Лазара!
Црна Горо, сестро мила,
Здраво и ти с нама била,
Да славимо славу — светог оца Саву.

Милешево слави се телом Светог Саве,
Кога славе сви Срби с обе стране Саве;
Синан-паша ватру пали,
Тело Светог Саве спали,
Ал' не спали славе, нити спомен Саве.

Пет векова Србин је у ропству чамио,
Светитеља Саве име је славио;
Чуј нам и сад песму, Саво,
Светитељска наша главо,
Поживи нам Краља нашег Александра!

Да се српске све земље скоро уједине,
Сунце правде, слободе, да нам једном сине;
Да живимо сви у слози,
Свети Саво, ти помози!
Почуј глас твог рода, српскога народа!(24)

(о. 1889)

24) Текст је објављен у заједничкој књизи М. М. Протића и С. Ј. Николића — *Дечје њесме* (у један, два и три гласа, за нижу основну школу), Београд 1891, бр. 12 (Ускликнимо...). Изнад мелографског записа стоји: Корнелије Станковић; текст није потписан.

Прво што примећујемо у овом тексту школске редакције *Светиосавске химне*, по Протић-Николићу, јесте да се у петој строфи помиње и владар Краљевине Србије („Поживи нам краља нашег Александра“). То ће свакако бити престолонаследник Александар ОБРЕНОВИЋ (1876—1903), који је владао Србијом у периоду 1889—1903. године. Текст *Химне Св. Сави* спеван је, дакле, будућем краљу Србије, а младом тринаестогодишњем престолонаследнику Александру Обреновићу у — п р в о ј години његове ране, незваничне владавине Србијом.

Ако покушамо да упоредимо текст ове српске варијанте Протић-Николићеве *Химне Светиом Сави* са првим и првобитним текстом црквенословенске редакције, насталим свакако пре 1810. године, или бар са првим српским дословним препевом те песме од проте П. Стаматовића, наћићемо врло мало сличности. Најпре, Протић-Николићева варијанта садржи шест строфа, дакле две строфе мање од најстаријег црквенословенског текста ове песме, а затим и цео њен текст, осим уводне, прве строфе, говори јасно, да је овде реч о једној сасвим новој, оригиналној песми у част Св. Саве, која је само утолико слична, што се пева на исту мелодију и што је спевана према истом мелодијско-метричком обрасцу. У свом тексту она распламсава патриотске идеје уједињења свег Српства под заставом Светог Саве. Она наводи већину земаља где Срби живе, па је много касније у том смислу допуњавана и другим и другачијим строфама, које су постале нове варијанте и редакције ове песме. Тих нових текстовних варијаната Протић-Николићеве редакције *Светиосавске химне* биће већи број, али их овде нећемо наводити, јер прелази оквир овог рада. Довољно је напоменути да је ова нова, школска *Химна Светиом Сави* потиснула у заборав све претходне редакције ове песме и остала као најсвечанија песма Св. Сави, коју и данас, у нешто измењеној редакцији, пева сваколико Српство.

6. Званична Химна Светиом Сави

Текст званичне *Химне Светиом Сави*, који је прихватила Српска православна црква, врло често се наводи у многим црквеним публикацијама, а редовно у православном календару. Захваљујући томе, текст се јако популаризовао и прихваћен је у српском народу као једна од најсветијих и најпознатијих српских песама. Текст званичне *Химне Светиом Сави* изгледа овако:

ХИМНА СВЕТОМ САВИ

1.

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави,
Српске цркве и школе
Светитељској глави.
*Тамо венци, тамо слава,
Где наш српски пастир Сава,*
Појте му, Срби,
Песму и утројте!

2.

Благодарна Србијо,
Пуна си љубави,
Према своје пастиру
Светитељу Сави.
*Цело Српство слави славу
Своја оца свештої Саву*
Појте му, Срби,
Песму и утројте!

3.

*С неба шаље блајослов
Свешти ошаци Сава:
Са свих страна сви Срби
С мора и Дунава.
К небу ілаве подиїниїе,
Саву тамо уіледајїе.*
Појте му, Срби,
Песму и утројте!

4.

Да се српска сва срца
С тобом уједине,
Сунце мира, љубави

Да нам *свима* сине
Да живимо сви у слози
Свети Саво, ти помози,
Почуј глас свог рода,
Српскога народа!

5.

Пет векова Србин је
У ропству чамио,
Светитеља Саве
Име је славио.
Свети Сава Србе воли
И за њих се Боју моли;
Појте му, Срби,
Песму и утројте!(25)

У званичном тексту *Светосавске химне*, који је пред нама, подвукли смо само оне стихове, полустихове и изразе, који су дело неког анонимног редактора песме(26). Поређењем званичне химне са текстом школске редакције *Химне Светом Сави* од учитеља М. М. Протића и С. Ј. Николића, види се велика сличност појединих строфа. Трећа строфа званичне химне („С неба шаље благослов свети отац Сава“) не постоји у школској варијанти и она је накнадно допевана. Али, она је органски везана са четвртом строфом („Да се српска сва срца...“). Будући да је у школској варијанти испред строфе са почетним стихом „Да се српска сва срца“ наведена строфа „Пет векова Србин је у ропству чамио“, тако је требало поступити и у званичном тексту *Химне светом Сави*: прво строфа „Пет векова Ср-

25) Текст је утврђен, исти у свим календарима. Видети, на пример, *Календар Црква*, Београд 1972, 29. У напомени испод текста додато је, да је Светосавска химна „најстарија српска химна“ и да „њени аутори нису познати“, што је тачно. Није тачно, међутим, да је „први пут певана на дан Светог Саве 1839. године“. То се може односити само на Стаматовићев српски препев, али не и на оригинални текст на црквенословенском језику, за који се зна да је настао незнано кад, али свакако пре 1810. године. Према томе, првобитна Светосавска химна је први пут певана давно пре 1839. године.

26) Мада нам је редактор званичног текста *Химне Светом Сави* остао потпуно непознат, може се претпоставити, да је садашњи текст ове песме тако обликован непосредно после II светског рата. Редактор је избацио формулу за дуг живот владара из краљевске куће и неке друге детаље. Засад нисмо испитивали како и када је настао текст званичне *Химне Светом Сави*. Могуће да је о томе остао и неки документ у црквеним архивама, што би требало пронаћи и објавити.

бин је у ропству чамио“, која евоцира прошлост, а затим трећа строфа („С неба шаље благослов...“) и четврта („Да се српска сва срца...“). То говори и сам садржај ових двеју строфа, које представљају кратку стиховану молитву Св. Сави, управљену на садашњост и будућност, а која се увек ставља на крај песме⁽²⁷⁾.

Поставља се, дакле, у том смислу питање: да ли је текст званичне химне доцније несолидно испреметан и неусклађен и ко и када је то учинио? И друго, да ли треба саставити нов текст званичне *Химне Светом Сави* консултујући као најстарију, школску варијанту Протића-Николића? То питање остаје да се реши у будућности, у оквиру Синода Српске православне цркве.

Осим усклађивања званичног текста *Химне Светом Сави*, не би требало дозволити да ни остали, како црквенословенски, тако и српски текстови, падну у заборав. Требало би, дакле, препоручити — да се на дан Св. Саве, 14/27. јануара, *Химна Светој Саве* поји у свим њеним признатим и познатим варијантама, које смо прегледали у овом раду. Тако ће се у српским манастирима појати, као света песма, тзв. „калуђерска“ *Химна Светом Сави*, на црквенословенском, и то нарочито у Хиландару и Кувездину. Свештеници ће у српским црквама, заједно са богословима, изводити црквенословенску свештеничку варијанту, студенти српски препев проте П. Стаматовића, грађани редакцију Александра Сандића, на славама, а ђаци и гимназијалци *Химну Светој Саве* у редакцији учитеља М. М. Протића и С. Ј. Николића. Преуређена званична *Химна Светом Сави* могла би се певати на званичним скуповима и светосавским беседама.

На тај начин, разноврсним појањем текстова упућеним Светом Сави Немањићу, на његов дан и у другим свечаним приликама током црквене године, улепшала би се ова изузетна свечаност, драга сваком српском срцу и сваком Србину, Српкињи и Српчету у српском роду.

27) Према томе, у тексту званичне Химне Светом Сави р е д о с л е д строфа треба да изгледа овако: (1) Ускликнимо с љубављу; (2) Благодарна Србијо; (3) Пет векова Србин је; (4) С неба шаље благослов; и (5) Да се српска сва срца.